

GIỚI THIỆU VỀ CÁC DI TÍCH CẤP QUỐC GIA Ở CÙ LAO CHÀM

Từ xưa, Cù Lao Chàm đã nổi tiếng với nhiều tên gọi khác nhau như: Pulaucham, Chiêm Bất Lao, Tiêm Bút Loa, Tiêm Bích Loa, Đại Chiêm dư - đảo Đại Chiêm... Gồm nhiều hòn đảo lớn nhỏ khác nhau quần tụ thành hình cánh cung quay về hướng đất liền như một bức bình phong che chắn cho Đại Chiêm hải khẩu của Đô thị cổ Hội An.

Theo tài liệu lịch sử và qua công tác khai quật khảo cổ học cho thấy sự có mặt của con người trên đảo Cù Lao Chàm diễn ra khá sớm, cách nay khoảng 3.000 năm. Hiện nay, trên đất Cù Lao Chàm còn tồn tại khá nhiều các di tích tôn giáo - tín ngưỡng được xây dựng qua các thời kỳ lịch sử. Đặc biệt trong số đó có những công trình mang nhiều giá trị lịch sử - văn hóa và đã được Bộ Văn hóa - Thông tin (nay là Bộ VH, TT & DL) chính thức ra quyết định công nhận là di tích cấp quốc gia gồm 7 di tích đó là:

❖ **Lăng Tiên Hiền:** Tọa lạc tại xóm giữa, thôn Bãi Làng, xã Tân Hiệp. Hiện nay, trong di tích không còn giữ được những cứ liệu về niên đại xây

dựng của ngôi đình, nhưng qua điều tra những vị cao niên của làng thì lắng được xây dựng khá lâu, khoảng cuối thế kỷ thứ XVIII, đầu thế kỷ XIX. Đây là một di tích có vai trò quan trọng trong hệ thống các di tích tín ngưỡng của các cư dân trên đảo Cù Lao Chàm nên di tích được xây dựng khá quy mô bề thế. Di tích chủ yếu được xây dựng bằng các vật liệu sẵn có tại địa phương như vôi, gạch, đá, san hô... Nội thất có không gian rộng lớn chia làm nhiều nếp, ngăn cách bởi các trụ rộng. Hiện nay, trong di tích còn lưu giữ được 3 bái vị bằng gỗ, có chạm trổ, sơn son thếp vàng, trên khắc thần hiệu của các vị Phục Ba Tướng quân. Ngoài ra, còn có 2 bức hoành phi sơn son thếp vàng lớn do các thương hiệu trong phố Hội An phụng cúng.

Lăng tiên hiền là một bằng chứng quan trọng trong việc nghiên cứu về quá trình định cư, khai hoang khẩn hóa, ổn định cuộc sống và làm sáng tỏ tập tục tôn giáo tín ngưỡng của cư dân trên đảo Cù Lao Chàm xưa. Đồng thời góp phần làm phong phú hệ thống các công trình kiến trúc tôn giáo tín ngưỡng trong quần thể các di tích tôn giáo tín ngưỡng ở Tân Hiệp nói riêng và Hội An nói chung.

❖ **Miếu tổ nghề Yến:** Yến sào ở những hang đá trong cụm đảo Cù Lao Chàm đã được cư dân Champa biết đến

giá trị và khai thác, còn đối với người Việt, sau khi tiếp thu mảnh đất này đã tiếp quản, kế thừa phát triển thành nghề khai thác yến sào. Đặc biệt, nghề này đã gắn chặt với cư dân làng Thanh Châu trong lịch sử hình thành và phát triển. Căn cứ vào nhiều nguồn tư liệu: Bia đá, biển, liễn hiện còn và các văn bia khác thì có thể khẳng định ông Hồ Văn Hòa làm quan kiêm chức quản yến ở vào đời vua Gia Long và ông đã đứng ra lo xây dựng miếu để thờ các bậc tiền bối của nghề. Như vậy di tích hiện tồn cho đến nay là công trình được xây dựng vào khoảng đầu thế kỷ XIX để thờ tổ nghề yến và Thành Hoàng bản xứ.

Di tích được xây dựng trên một gò cát thuộc Bãi Hương Cù Lao Chàm, mặt tiền xoay ra hướng biển tức là hướng Tây - Tây Bắc nhìn vào đất liền.

Đây là một công trình kiến trúc tín ngưỡng thờ cúng Tổ nghề, một nghề khá đặc biệt ở Việt Nam và có vai trò kinh tế quan trọng đối với cư dân trong vùng nói riêng và nước nhà nói chung. Di tích nằm trên cụm đảo Cù Lao Chàm, góp phần làm tôn thêm sự phong phú điểm tham quan du lịch ở nơi đây, vừa là nơi có cảnh quan thiên nhiên vừa là nơi có di tích kiến trúc lịch sử văn hóa.

♦ **Chùa Hải Tạng:** Là một ngôi chùa làng “*quy mô nhất*”, toạ lạc tại Bãi Làng xã Tân Hiệp, xưa kia là xứ Cù Lao thuộc Tân Hiệp phường của tổng Thanh Châu, Hoà Vang huyện, phủ Điện Bàn. Theo sách Đại Nam Nhất Thống Chí thì ngôi chùa này từng là nơi tu tập của Hương Hải thiền sư cùng nhiều vị danh tăng khác.

Theo văn bia hiện đang lưu giữ tại chùa, vào năm Cảnh Hưng thứ 19 (1758)

chùa được dựng tại vị trí khác, cách vị trí hiện nay khoảng 200m về phía Đông Bắc. Nhưng do bị mưa bão làm hư hại nên vào năm Tự Đức nguyên niên (1848) chùa được dời về xây dựng lại trên địa điểm hiện nay.

Tính đến nay chùa Hải Tạng tại Cù Lao Chàm đã trải qua gần 160 năm. Hơn một thế kỷ rưỡi đối diện với bão táp mưa sa nhưng ngôi chùa vẫn tồn tại gần như nguyên vẹn cả về kết cấu kiến trúc, mỹ thuật cũng như hình thức bố trí thờ tự bên trong. Vì vậy, có thể nói ngôi chùa đã đóng vai trò tích cực, điển hình về loại hình di tích kiến trúc nghệ thuật trên đất Cù Lao nói riêng, cả Hội An nói chung. Ngoài ra, ngôi chùa còn là một bằng chứng quý giá cho việc nghiên cứu về loại hình kiến trúc, tôn giáo - tín ngưỡng và ngôi chùa cũng là một địa điểm tham quan lý tưởng cho du khách khi bước chân đến Cù Lao Chàm.

♦ **Lăng Ông Ngư:** Quan niệm của những người đánh cá cho rằng, cá Ông là vị thần biển có nhân tính, thường xuất hiện cứu vớt những người bị nạn trên biển, là vị cứu tinh kịp thời của dân chúng trên vùng biển mênh mông khi

gặp thủy tai, thủy nạn. Vì vậy, khi có cá Ông lỵ (*luy*) do đánh nhau với cá mập, cá xà, trôi dạt vào bờ thì người ta có nhiệm

vụ phải làm đám tang đúng theo sách Thọ mai gia lễ, sau đó chôn cất và đưa xương vào lăng thờ cúng.

Lăng Ông Ngư nằm giữa khu dân cư theo hướng Tây Nam, cách bờ biển chừng 10m, lưng dựa vào núi, mặt nhìn ra biển theo thuật phong thủy dân gian truyền thống. Lăng được xây bằng vôi, gạch, san hô với kiểu mái cuốn vòm thấp, sau có hậu tẩm để làm nơi đặt xương cá Ông.

Di tích lăng Ông Ngư ở Cù Lao Chàm đã góp phần minh chứng sự đa dạng phong phú sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng của cư dân địa phương, là bằng chứng là loại hình di tích tín ngưỡng của cư dân làm nghề sông nước tại Hội An nói chung, Tân Hiệp nói riêng. Đồng thời còn góp phần làm phong phú loại hình kiến trúc tôn giáo tín ngưỡng của quần thể kiến trúc tại xã đảo Tân Hiệp - Cù Lao Chàm.

◆ **Giếng xóm Cấm:** Đây là một công trình kiến trúc quan trọng phục vụ đời sống cư dân trên đảo. Xưa kia ngư dân, thương nhân đi thuyền từ nơi khác đến cập bến Cù Lao Chàm lấy nước ngọt để đảm bảo cho nhu cầu sinh hoạt của họ

trên những chặng hành trình tiếp theo, qua đó thể hiện mối giao lưu mạnh mẽ của cư dân trên đảo với thương dân, ngư dân bên ngoài. Di tích cung cấp những thông tin cần thiết để hiểu rõ hơn sinh hoạt văn hóa của cư dân địa phương, quá trình phát triển làng xã cũng như vai trò, vị trí Cù Lao Chàm trên chặng đường giao thương hàng hải ven biển Đông trước đây. Kỹ thuật xây dựng giếng là nguồn tư liệu quan trọng góp phần làm rõ thêm kỹ thuật xây dựng giếng Chăm ở Hội An cũng như sự kế thừa kinh nghiệm xây dựng giếng của cư dân Việt tại đảo.

◆ **Di chỉ Bãi Làng:** Địa điểm khảo cổ thuộc thôn Bãi Làng CLC, vị trí khai quật nằm sát chân núi, cách bãi biển khoảng 80m. Hiện vật thu thập được trong hố khai quật chủ yếu bao gồm: Mảnh vỡ của đồ gốm sứ gia dụng, kiến

trúc, đồ thủy tinh, kim loại, đá.

Dựa vào vị trí địa lý và hiện vật phát hiện tại di tích cho thấy địa điểm Bãi Làng là di chỉ cư trú của cư dân Champa vào thế kỷ VII - X sau Công nguyên và đời sống khá phát triển. Nhiều ngành nghề được hình thành và phát triển như khai thác lâm, hải sản, sản xuất gốm, thủy tinh. Qua nhiều hiện vật gốm, sành Trung Hoa, Islam và thủy tinh Islam

được phát hiện trong di tích Bãi Làng cho thấy vị trí quan trọng của hải đảo Cù Lao Chàm trên con đường hàng hải quốc tế. Nơi đây chắc chắn có sự dừng chân trao đổi của các thương thuyền Trung Quốc, Trung Đông. Qua đó cũng cho thấy cư dân cổ Bãi Làng cũng đã sớm có những hoạt động giao lưu thương mại với các thương nhân nước ngoài.

◆ **Di chỉ Bãi Ông:** Địa điểm khảo cổ học Bãi Ông nằm tại cồn cát sát chân núi, ở giữa hai khe nước bắt nguồn từ núi chảy ra biển.

Ở hai hố thám sát, khai quật có diện tích rộng và tầng văn hóa sâu nên hiện vật tại địa điểm Bãi Ông được tìm thấy với số lượng lớn, loại hình đa dạng cho thấy đây là di tích có niên đại sớm nhất được phát hiện ở Hội An. Di tích đã góp phần làm rõ thêm vai trò của Cù Lao Chàm trong thời kỳ Tiền - Sơ sử ở Hội An. Đồng thời chứng minh cư dân Sa Huỳnh cư trú liên tiếp ở Hội An từ Sơ kỳ đến hậu kỳ Văn hóa Sa Huỳnh.

Những di tích được xếp hạng cấp quốc gia cùng với hệ thống di tích ở trên đảo Cù Lao Chàm vừa là những minh chứng về bề dày lịch sử vùng đất đảo đồng thời, đây cũng là một trong những lợi thế phục vụ công tác phát triển du lịch của Tân Hiệp - Cù Lao Chàm hiện nay cũng như tương lai. ■